

Norra Kärr 1:1 m.fl. och Lakarp 1:1 m.fl.

Arkeologisk utredning etapp 1 inför bearbetnings-
koncessionsansökan, Gränna och Ödeshög socken i
Jönköping och Ödeshögs kommun, Jönköping och
Östergötlands län

Norra Kärr 1:1 m.fl. och Lakarp 1:1 m.fl.

Arkeologisk utredning etapp 1 inför bearbetningskoncessionsansökan,
Gränna och Ödeshög socken i Jönköping och Ödeshögs kommun,
Jönköping och Östergötlands län

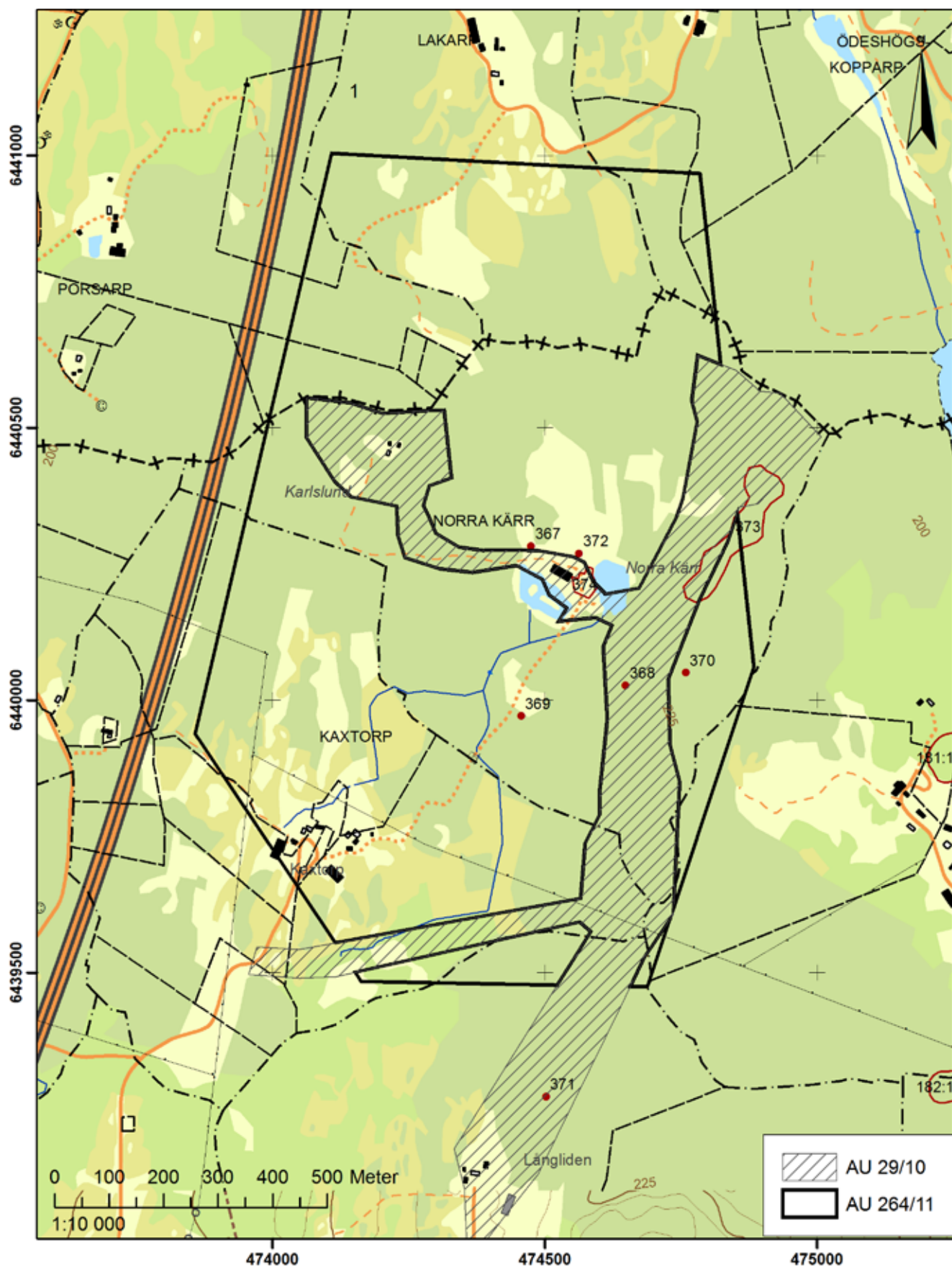

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	7
Resultat.....	7
Historisk kartanalys.....	7
Smålandsdelen.....	7
Östgötadeln.....	8
Fältinventering.....	8
Sammanfattning.....	16
Åtgärdsförslag.....	16
Administrativa uppgifter.....	17
Referenser.....	18
Tryckta källor.....	18
Källor på internet.....	18
Arkiv.....	18
Kartunderlag.....	18

Bilagor

Bilaga 1. Bevakningsobjekt ID 25 och dess lämningar

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad Vändelstorp 7E 8f. Skala 1:10 000.

Inledning

Under hösten 2011 genomfördes en arkeologisk utredning, etapp 1, i området Norra Kärr, på gränsen mellan Småland och Östergötland. Det var ett flertal fastigheter inblandade: Norra Kärr 1:1 med flera i Gränna socken och Lakarp 1:1 med flera i Ödeshög socken. Socknarna ligger i Jönköping och Ödeshögs kommuner, i Jönköping och Östergötlands län. Utredningsområdet var 100 hektar stort.

Anledningen till utredningen var den planerade bearbetningskoncessionsansökan av Tasman Metals Ltd. Beställare av den arkeologiska utredningen var Golder Associates AB.

Fältansvarig och rapportansvarig var Anna Ödeén, antikvarie vid Jönköpings läns museum. Kartstudien utfördes, för Smålandsdelen av Ådel Vestbö Franzén, kulturgeograf vid Jönköpings läns museum och för Östgötadeln av Anders Persson, antikvarie vid Östergötlands länsmuseum.

Målsättning och metod

Syftet med utredningen var att ta reda på om det fanns fasta forn- eller kulturlämningar i området som inte var kända sedan tidigare samt att ge länsstyrelsen underlag att bedöma om det fanns områden som kunde innehålla under mark dolda lämningar som till exempel gravar eller boplatzlämningar.

Metodmässigt delades utredningen upp i en arkiv- och en fältedel. Arkivgenomgången har delats upp mellan Jönköpings läns museum och Östergötland museum efter landskapsgränsen. Vad gäller Smålandsdelen gjordes en omfattande kart- och arkivgenomgång inför den utredning som var aktuell i området inför en planerad vindkraftverksetablering 2010 (Nordström 2010). Denna omfattade de kartor och dokument som berör föreliggande utredning och har därför kunnat användas även i detta arbete.

Fältdelen gjordes i form av en okulär inventering av de 100 hektaren. De påträffade lämningarna mättes in digitalt med en handburen GPS och beskrevs efter riksantikvarieämbetets riktlinjer. Fotodokumentationen gjordes med digitalkamera.

Topografi

Området ligger på båda sidor gränsen mellan Småland och Östergötland, i Grännas nordligaste och i Ödeshög sockens sydligaste delar. Utredningsområdet är kuperat och blockigt med inslag av berg i dagen. Mellan höjderna finns sankare, våtare marker. Till stora delar är utredningsområdet skogsbeklätt med blandbarrskog, men där finns också ett äldre odlingslandskap med hagmarker.

Berggrunden består av en bergart som går under samlingsnamnet nefelinsyenit och är ett riksintresse för naturvården. Amatör-

geologer har vallfärdat till Norra Kärr under decennier (Kungliga IngenjörsvetenskapsAkademiens hemsida). SGU, statens geologiska undersökning, undersökte och beskrev de speciella bergarterna redan 1906. Det som gör området extra intressant nu och som föranlett denna utredning är de värdefulla jordartsmetallerna som finns i området, bland annat zirkonium. Dessa jordartsmetaller används i produkter med spetsteknik. Bilar, elektronik, klockor och vindkraftverk är några exempel.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Utredningsområdet ligger på höjderna nordost om Gränna och går också delvis in i Östergötland. Det har tillhört grevskapet Gränna-Visingsö och Brahehus ligger i närheten. Grevskapet har också gett avtryck i landskapet runt Norra Kärr där en kraftig kolonisationsfas skedde under perioden cirka 1550-1650 (Nordström 2010). Det rörde sig främst om dagsverkstorp och hantverkstorp under Visingsborgs grevskap. Dessa kunde vara kortlivade och kan idag bara ses genom äldre kartor eller fältinventering.

I det historiska kartmaterialet finns förutom torpmiljöer också äldre bytomter och till dessa båda lämningstyper hör ofta fossila åkrar. En stor del av den fossila åkermarken kan också ses på 50-talets ekonomiska karta och är med andra ord relativt sentida.

Gränna hembygdsförening har gjort en torpinventering i sin socken, som också finns tillgänglig på internet (Gränna hembygdsförenings hemsida). De platser som tas upp i föreningens inventering har också skyltats upp och återfunnits under 2010 och 2011 års utredningar samt registrerats.

Förutom detta har området runt Norra Kärr få kända forn- och kulturlämningar och karaktäriseras av storblockig morän och berg i dagen. I utredningsområdets direkta närhet och strax norr om detta finns RAA 178, Ödeshögs socken som är en lägenhetsbebyggelse, ett grenadiertorp bebott fram till 1906. Öster om Norra Kärr ligger RAA 181 Gränna socken, en lägenhetsbebyggelse och RAA 182 som är en dammvall med uppgift om kvarn (FIGUR 1). Utöver detta är det framförallt på höjdrönet vid branten mot Vättern och väster om utredningsområdet som det finns registrerade lämningar, till exempel lösfynd av sten- och flintyxor samt troliga gravar.

Under våren 2010 genomfördes en arkeologisk utredning, etapp 1, inom det område som är aktuellt för föreliggande utredning (FIGUR 1). Anledningen till den utredningen var planerna på vindkraftetablering i området. Under arbetet registrerades ett antal nyupptäckta lämningar varav de flesta bedömdes som övrig kulturhistorisk lämning (Nordström 2010). Det rörde sig om lägenhetsbebyggelser, fossil åker, gränsmärke, minnesmärke och en brunn/kallkälla. Men även lämningar som bedömdes som fasta fornlämningar påträffades under utredningen; fossil åker av äldre

FIGUR 2. Spår av grevskapet i form av en milstolpe, RAA 52, Ödeshög socken.

karaktär RAÄ 373, en lägenhetsbebyggelse med belägg från 1718, RAÄ 369 och en bytomt/gårdstomt RAÄ 374, Norra Kärrs gamla tomt, som också finns med på en karta från 1718 (FIGUR 1). Den fossila åkern, RAÄ 373, berör delvis det nya utredningsområdet.

Tidigare undersökningar

Tidigare har en arkeologisk utredning, etapp 1, genomförts inför en vindkraftsetablering i området runt Norra Kärr (Nordström 2010). Den gjordes våren 2010 och de lämningar som registrerades då finns med i figur 1.

I närområdet har även andra antikvariska insatser föranletts av vindkraftsetablering. I området runt Tuggarp, som ligger söder om Norra Kärr, genomfördes 2008 en arkeologisk utredning (Ödeén 2008). Under denna påträffades bland annat en lägenhetsbebyggelse, ett soldattorp med äldsta belägg från 1681.

2009 gjordes ytterligare en utredning inför vindkraftsetablering i området öster om Brahehus (Ameziane 2009). Under denna framkom att ett antal lämningar som föranledde en förundersökning av Lilla Boefalls gamla tomt samt nyupptäckt fossil åkermark (Nordström 2010). Inga spår efter bytomten påträffades under förundersökningen, däremot framkom en härd som daterades till yngre bronsålder–äldre järnålder. Röjningsrösena som undersöktes kunde kopplas till torpbebyggelsen från 1800 och 1900-tal.

Resultat

Historisk kartanalys

Smålandsdelen

Som tidigare påpekats gjordes en omfattande arkiv- och kartgenomgång inför utredningen 2010. Det var fastigheterna Kaxtorp, Långliden och Norra Kärr som berördes inför exploateringen. I Jan Agertz's *Om ortnamn i Jönköpings län* kan man läsa om namnens ursprung:

Kaxtorp nämndes första gången i de skriftliga källorna 1540 och skrevs då *Kaxtørp*. Förleden i namnet är *kak* i betydelsen 'hundkex' eller binamnet *Kak*. Efterleden *torp* betyder 'nybygge'.

Ortnamnet Långliden skrevs 1541 *Langlidha*, där förleden *lång* betyder 'långsträckt' och efterleden *lid* sluttning.

Namnet Kärr står för 'sumpmark, moras' och avser ett område som är mera vattendränkt än maden. Första gången Kärr i Gränna socken nämndes i skriftliga källor var 1433 och då skrevs det *Kæær*.

Kartanalysen som gjordes över Smålandsdelen 2010 pekar som tidigare nämnts på en kraftig kolonisationsfas under sent 1500 och tidigt 1600-tal. En geometrisk avmätning från 1718 visar att det

FIGUR 3. Röjningsrösen i hagmark vid Kaxtorp.

FIGUR 4. Hamlad ask vid Kaxtorp.

fanns ett torp med namnet Jeppahemmet söder om gården Kärr. Det finns inte med i senare kartor över området men bör ha rötter i 1600-tal (Nordström 2010). Norra Kärrs gamla tomt kunde också ses på den geometriska avmätningen från 1718. Vid storskiftet 1816 hade tomten fått ett nytt nordligare läge. I övrigt fanns en källa markerad på storskifteskartan från 1816, som också återfanns i fält.

På en karta över Gränna häradsallmäning från 1744 beskrivs marken som stenig, granbeväxt och föga duglig till odling. De många röjningsrösena i åkermarken visar att man fortfarande brukade åkerjorden med årder vid tiden för storskiftet.

Utöver dessa iakttagelser är det framförallt utmarker som dominerar utredningsområdet vad gäller Smålandsdelen.

Östgötadeln

De fastigheter som var berörda i Ödeshögs socken var Porsarp, Lakarp och Kopparp.

Det som var av störst intresse vid kart- och arkivgenomgången i Östergötland är det grenadiertorp som kan ses på kartan från en geometrisk avmätning år 1688 (FIGUR 5). Det låg på Porsarps ägor, i de allra östligaste delarna av fastigheten. På storskifteskartan från 1785 (FIGUR 6) är det också markerat och ligger på samma plats medan det på laga skifteskartan från 1841 har förflyttats omkring 70–80 meter västerut (FIGUR 7). Den platsen har det också på häradskartan från 1868–77. Det är den yngsta kartan där torpet finns markerat. På en delningskarta från 1908 finns det inte kvar (FIGUR 8) och enligt Ödeshög sockens församlingsbok utflyttar Gustaf Ludvig Lundqvist till Adelöv 1907. Han hade bott på torpet sedan år 1900, då han flyttade in med fru och en dotter på 1 år.

Grenadiertorpet hade nr 128 Vadstena Kompani och enligt folkräkningen bodde livgrenadier Johan Alfred Johansson Skog på torpet mellan 1880 och 1900. Till en början ensam med en 3-årig dotter.

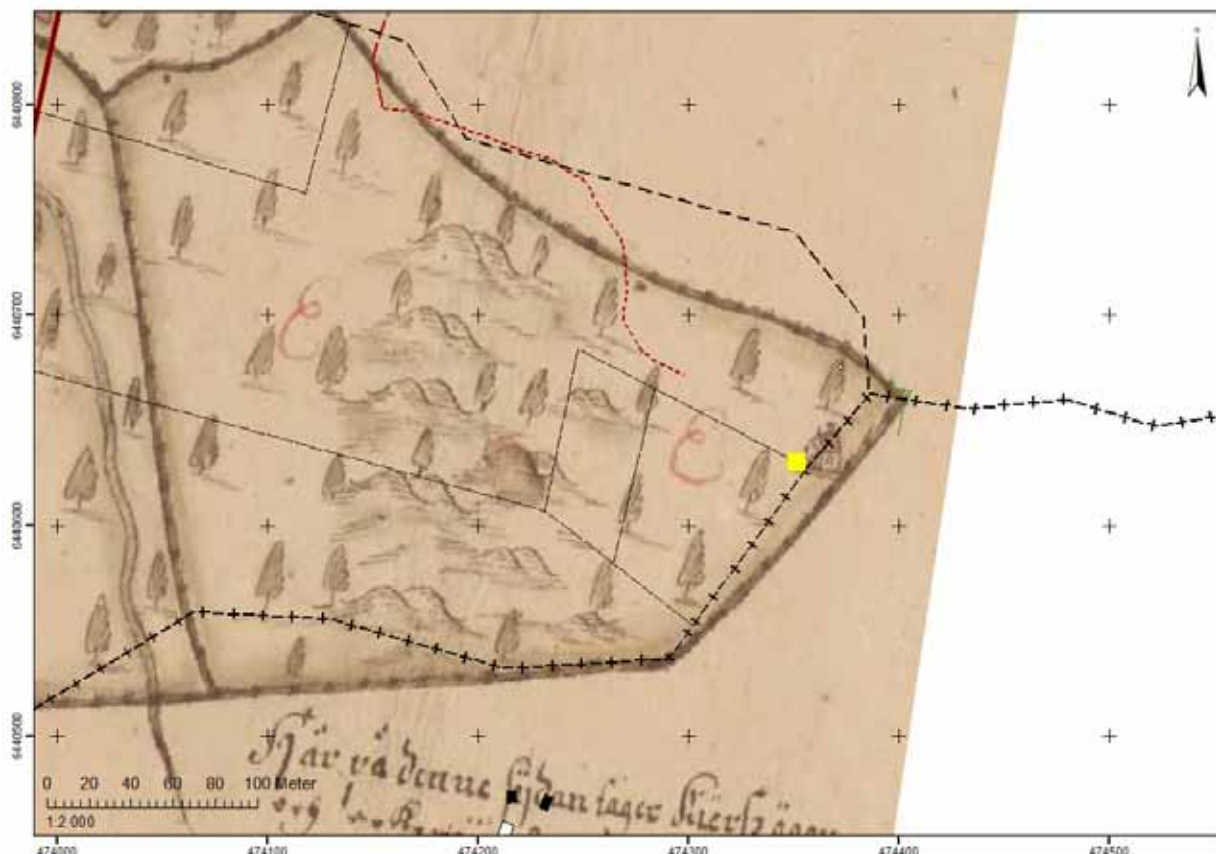
Troligen bodde ingen på torpet efter 1907.

Fältinventering

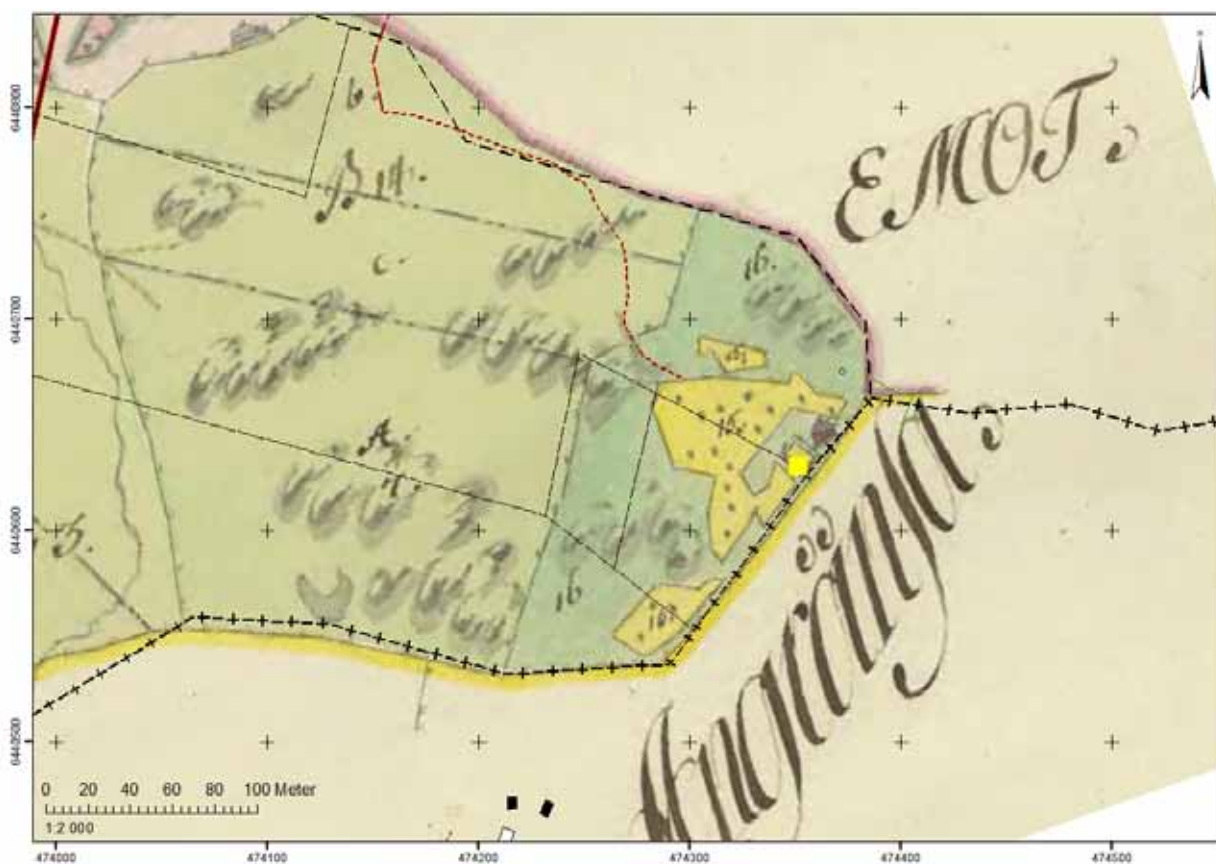
Fältinventeringen gjordes under senhösten 2011 under goda förhållanden. Det var framförallt övriga kultuhistoriska lämningar som påträffades i utredningsområdet, med undantag för området där grenadiertorpet med 1600-tals belägg har legat och som bedöms vara ett bevakningsobjekt (FIGUR 11).

Förutom detta arbetes nyregistrerade lämningar finns även de som registrerats vid den tidigare utredningen under 2010 och som också kan komma att beröras. En av lämningarna från 2010 ligger inom vårt aktuella utredningsområdet och har nu RAÄ nr 369, Gränna socken (FIGUR 11, TABELL 1).

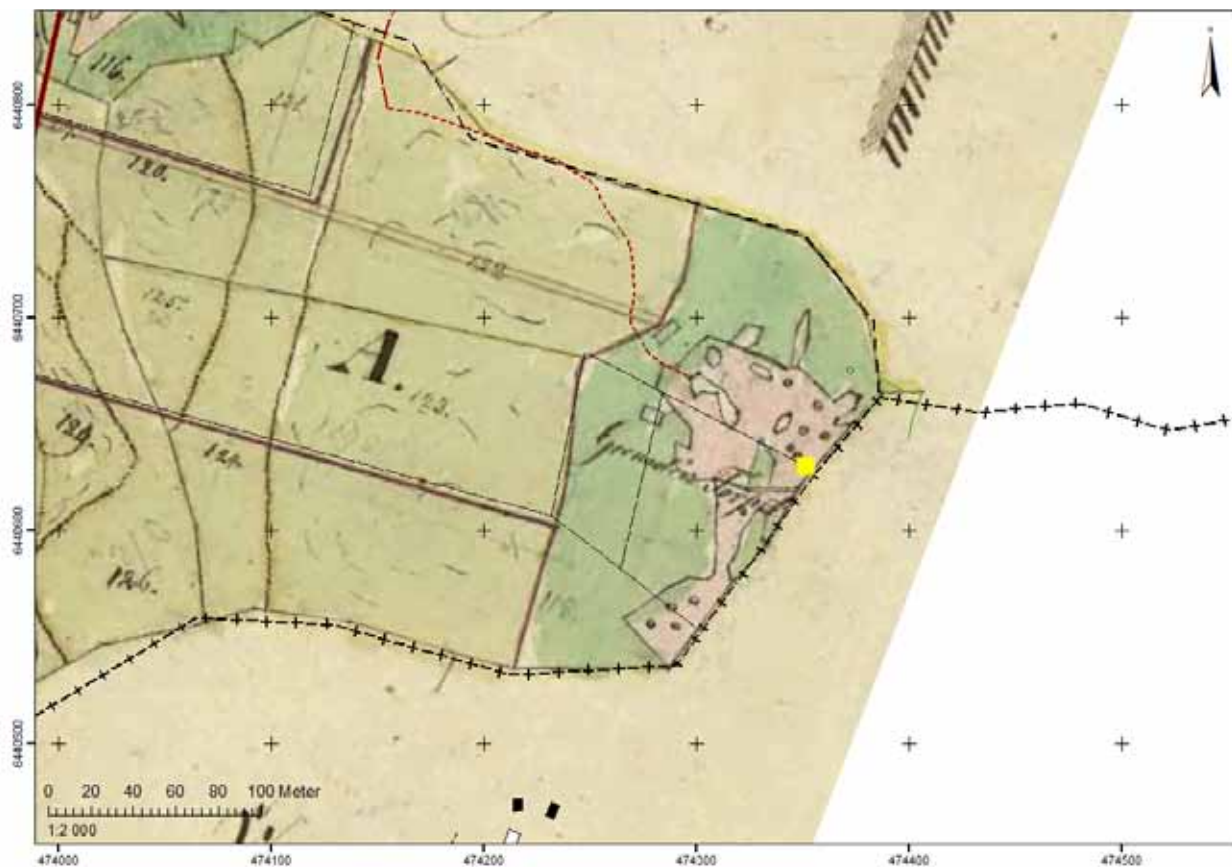
Tabellen (TABELL 1) redovisar de nyregistrerade lämningar som finns i området samt en grundläggande beskrivning av dessa. För de lämningar som kräver en mer utförlig redogörelse, se texten nedan.

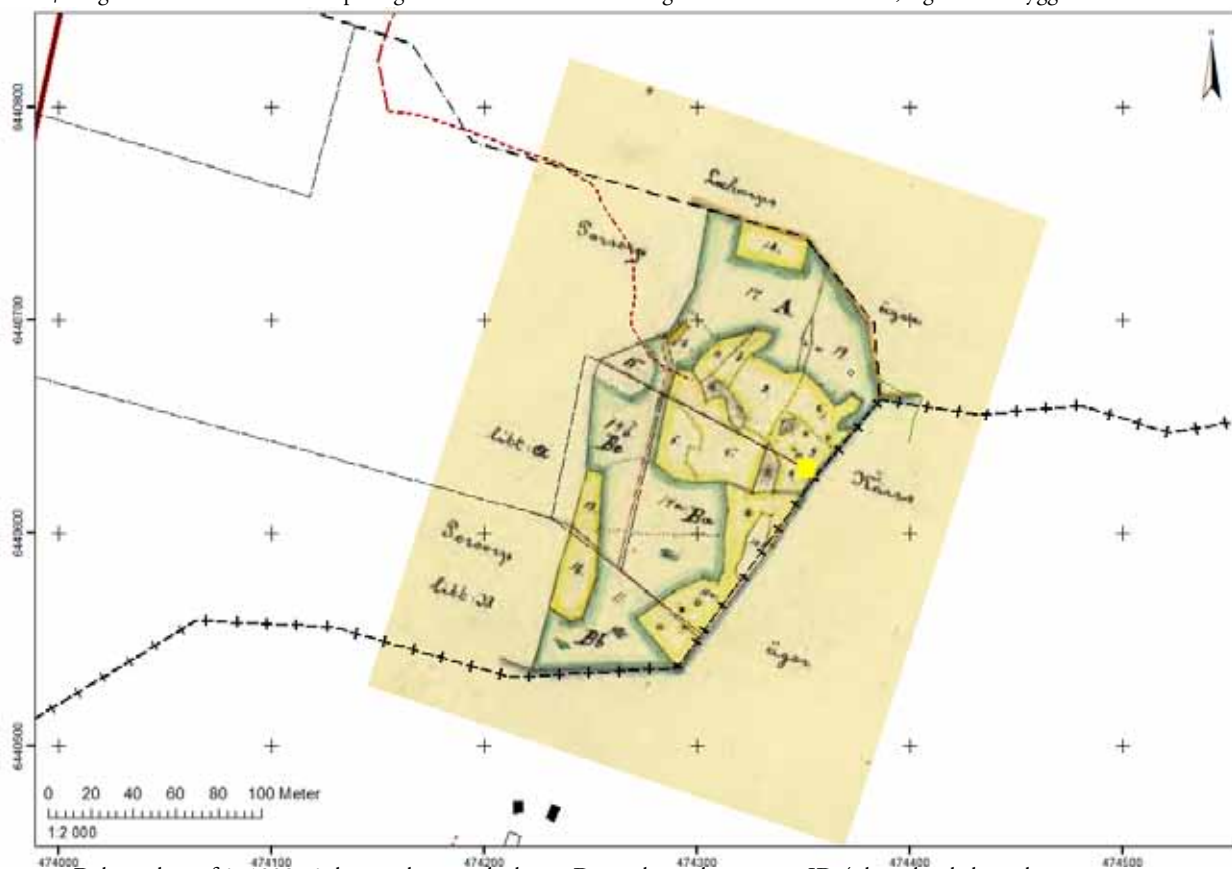
FIGUR 5. Geometrisk avmätning från 1688, på dagens ekonomiska karta. Den gula markören visar ID 4, lägenhetsbebyggelse.

FIGUR 6. Storskifteskartan från 1785, på dagens ekonomiska karta. Den gula markören visar ID 4, lägenhetsbebyggelse.

FIGUR 7. Laga skifteskartan från 1841 på dagens ekonomiska karta. Den gula markören visar ID 4, lägenhetsbebyggelse.

FIGUR 8. Delningskarta från 1908 på dagens ekonomiska karta. Den gula markören visar ID 4, lägenhetsbebyggelse.

ID 1, 3, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 18, 19, fossil åker.

De röjningsröseområden som fanns i området var alla av yngre karaktär. Flera fanns också inom uppodlad mark på 1954 års ekonomiska karta.

ID 2, övrigt.

Lämningen bestod av två parallella murar som låg intill en våtmark (FIGUR 10). Eftersom murarna ligger i en befintlig fastighetsgräns kan det röra sig om en gränsmarkering och enligt ekonomiska kartan från 1954 gränsar murarna till betesmark som varit åker. Murarna är endast 7 och 12 meter långa och bör därför inte vara en fägata. De bedöms som sentida. I närområdet fanns inga andra lämningar.

ID 4, lägenhetsbebyggelse.

Här fanns en husgrund med spismursröse. Grunden som delvis var gjuten och järnspisen som var kvar vittnar om ett sentida torp. På platsen stod en skylt med texten "LILLA LYCKAN. POSSARP ÖDESHÖG FRANS PALM STUGA FRANS P. F.1853 D.1935 HÄR. ALIDA MATILDA F.1856 D.1926 HÄR. DOTT. GERDA UTFL.1943. RIVET 1950 (BILAGA 1).

Vid analysen av de äldre kartorna kunde man se ett grenadiertorp som har legat nästan exakt på platsen där resterna efter Frans Palms stuga finns idag. Det äldsta belägget är från en geometrisk avmätning från 1688 (FIGUR 5). Vid inventering i området runt den bevarade husgrunden kunde dock ingen grund hittas som stämde överens med 1600-tals torpet. Eventuellt har ett yngre torp byggts på platsen för grenadiertorpet. I området fanns en jordkällare, en stensatt kallkälla, ytterligare en husgrund som dock bedömdes vara yngre och en ladugårdsgrund. Förutom detta fanns också en lintorkningsgrop, en stenmur, röjda ytor och röjningsrösen. Hela området vittnar om en plats full av aktivitet under lång tid och den stora mängden fröställningar efter nässlor visar på näringsrika jordlager.

Grenadiertorpet flyttas senare, enligt laga skifteskartan från 1841, omkring 70–80 meter västerut (FIGUR 7). Även här gjordes en rikad inventering för att om möjligt finna lämningarna efter torpet, dock utan resultat.

ID 13 och 14, husgrund historisk tid

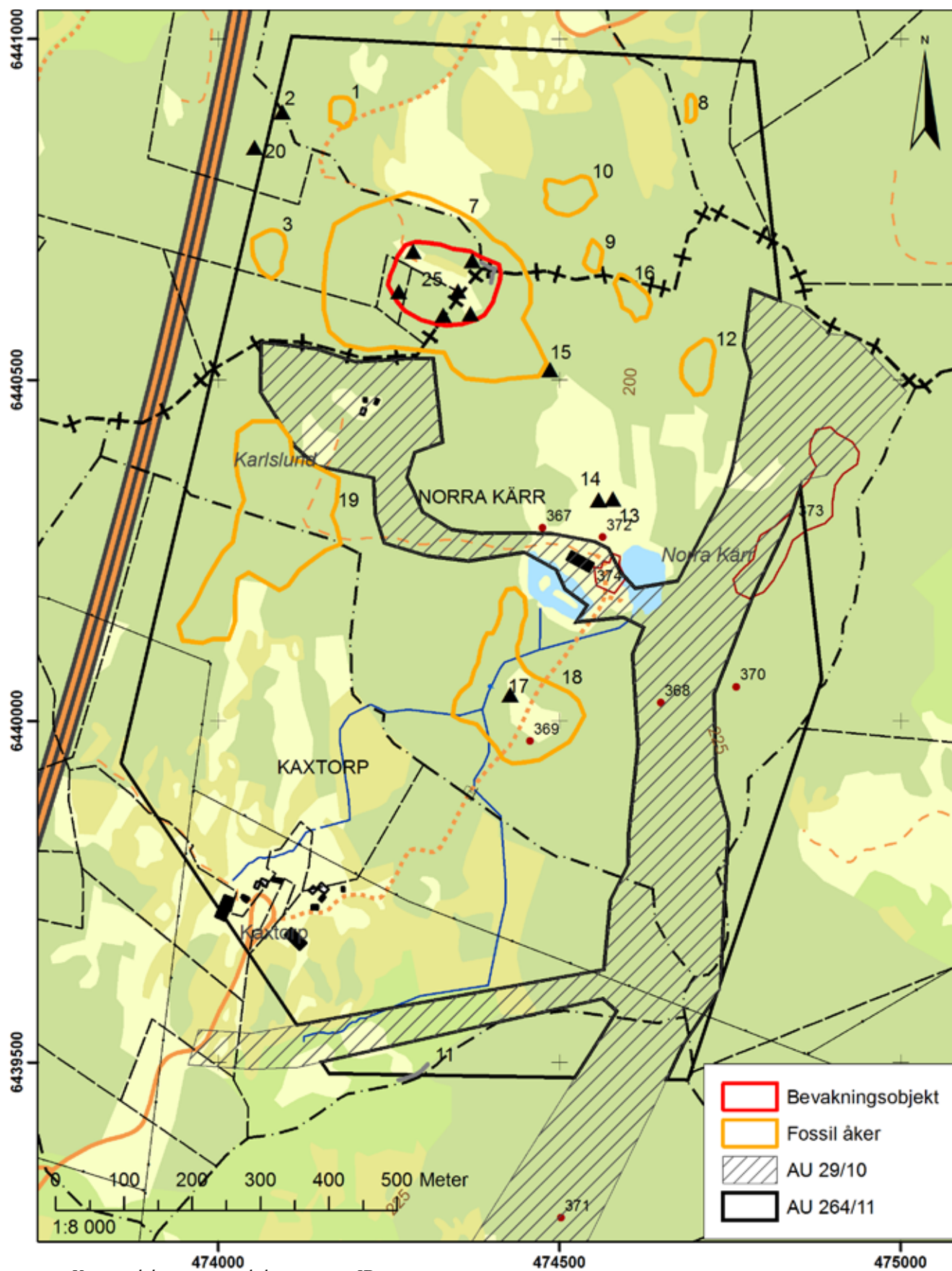
Båda dessa grunder gav ett sentida intryck och den större, som låg längst västerut var delvis gjuten. Det är troligt att det rör sig om ekonomibyggnader tillhöriga "SIMON PÅ KÄRR", en lägenhetsbebyggelse som är skyltat av Gränna hembygdsförening och som registrerades under den tidigare utredningen (Nordström 2010). De kan också höras samman med lägenhetsbebyggelsen "HANDELSBOD", som också är uppskyltad och registrerad tidigare, RAÄ 367. De tidigare registrerade lägenhetsbebyggelserna finns utsatta på 1954 års ekonomiska karta, men inte ID 13 och 14.

FIGUR 9. Röjningsröse inom ID 19.

FIGUR 10. ID 2, de parallella murarna.

FIGUR 11. Karta med de nyregistrerade lämningarna. ID nr utsatta.

ID 15, brott/täkt

En lämning som visar att man brutit material ur berget. Det kan röra sig om de provtagningar som har gjorts i området under hela 1900-talet. Redan 1906 genomförde SGU (statens geologiska undersökning) undersökningar i Norra Kärr och under några år efter andra världskriget var Boliden på plats (IVA's hemsida).

ID 17, lägenhetsbebyggelse

På platsen fanns inga synliga lämningar men Gränna hembygdsförening har satt upp en skylt med texten "PLATS FÖR BACKSTUGAN JEPPALYCKAN". Cirka 100 meter sydöst om denna skylt registrerades en lägenhetsbebyggelse under den tidigare utredningen, RAÄ 369. Där fanns inte heller några synliga lämningar i fält men utifrån en geometrisk mätning från år 1718 låg torpet Jeppahemmet på platsen. Torpet har belägg från 1700-tal och troligen rötter ner i 1600-tal. På den ekonomiska kartan från 1954 finns på platsen ett impediment. Runt Jeppalyckan och Jeppahemmet registrerades ett område med röjningsrösen, ID 18.

ID 20, övrigt

Mellan två stora jordfasta block har murar byggts upp och tillsammans bildat någon form av inhägnad som var cirka 4 x 2 meter. Murarna var 0,2–0,5 meter höga och delvis raserade, men kan ha kompletterats med en överbyggnad av trä och på så vis bildat en slags kätte (FIGUR 12). Det som talar mot detta är den stora mängd sten som fanns inom inhägnaden. Inget kol framkom vid provstick. Runt anläggningen som bedömts som sentida fanns murar som har tillhört betesmark under 1950-talet.

ID 22, husgrund, historisk tid

En husgrund som ligger intill den ursprungliga platsen för grenadiertorpet/Frans Palms stuga och den plats dit grenadiertorpet senare flyttades (BILAGA 1). Den uppbyggda, kallmurade spisen och det fyndmaterial som påträffades runt denna pekar mot en sentida huslämning (FIGUR 13). Eventuellt kan det röra sig om en ekonomibyggnad, kanske ett brygghus eller liknande till torpet Frans Palms stuga som beboddes fram till 1940-talet och som ligger cirka 30 meter nordöst om ID 22.

ID 23, husgrund, historisk tid

Grund efter ladugård (BILAGA 1). Finns med på kartan från 1908, då grenadiertorpet delas upp mellan markägarna (FIGUR 8). Ligger cirka 70 m nordväst om det yngsta torpet och har troligen tillhört detta, men möjligheten finns också att det hört till grenadiertorpet.

FIGUR 12. ID 20, inhägnaden mellan två stenblock.

FIGUR 13. ID 22, husgrund med spismur.

IDnr /RAÅ nr	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Åtgärdsförslag
1	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 50 x 50 m, bestående av 5 röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 1-3 m i diam och 0,1-0,3 m h, av 0,2-0,4 m st stenar.	ÖKHL	Hänsyn
2	Övrigt	2 parallella murar, 7-12 m l (SÖ-NV), 0,3-1,3 m h och 1-1,5 m br, av 0,2-1,2 m st stenar. Avståndet mellan murarna är 1-1,5 m. Ligger intill våtmark och i befintlig gräns.	ÖKHL	Hänsyn
3	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 70 x 50 m (N-S), bestående av ett 20-tal röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 2-5 m i diam och 0,1-0,3 m h, av 0,2-	ÖKHL	Hänsyn
4	Lägenhetsbebyggelse	Husgrund 5 x 4 m (N-S), spismursröse i NV hörnet ca 2 x 2 m och 0,4-1,2 m h, av 0,2-0,5 m st stenar. Järnspisen kvar. Skyltad: Lilla Lyckan. Possarp Ödeshög. Rivet 1950.	ÖKHL	Hänsyn
5	Brunn/kallkälla	Källa 4 x 4 m med utlopp mot Ö. Stenskonung kvar i SÖ hörnet. 0,5 m dj, 3 skikt sten, av 0,2-0,7 m st stenar. Ligger inom bevakningsobjekt nr 25.	ÖKHL	Hänsyn
6	Hägnad	Stenmur ca 40 m i vinkel, 1,5-3,5 m br och 0,4-1,2 m h, av 0,2-1 m st stenar. Ligger inom bevakningsobjekt nr 25.	ÖKHL	Hänsyn
7	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 350 x 200 m (SÖ-NV), bestående av ca 200 röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 2-8 m i diam och 0,2-1 m h, av 0,2-0,7 m st stenar. I området finns bevakningsobjekt nr 25.	ÖKHL	Hänsyn
8	Fossil åker	Röjningsröseområde, 40 x 15 m (N-S) bestående av 6 runda röjningsrösen, 1-2 m i diam och 0,2-0,3 m h, av 0,2-0,4 m st stenar.	ÖKHL	Hänsyn
9	Fossil åker	Röjningsröseområde 40 x 20 m (N-S) bestående av 8 röjningsrösen med oregelbunden form, 1-3 m stora och 0,3-0,7 m h, av 0,2-0,4 m st stenar.	ÖKHL	Hänsyn
10	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 80 x 40 m (Ö-V) bestående av 15 röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 2-4 m i diam och 0,3-0,9 m h, av 0,2-1 m st stenar.	ÖKHL	Hänsyn
11	Hägnad	Stenmur 50 m l (NÖ-SV), 1-1,5 m br och 0,4-0,6 m h, av 0,3-1 m st stenar. Ligger i befintlig gräns.	ÖKHL	Hänsyn
12	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 80 x 40 m (N-S), bestående av ett 20-tal röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 1-2 m i diam och 0,2-0,3 m h, av 0,2-0,4 m st stenar.	ÖKHL	Hänsyn
13	Husgrund, historisk tid	Grund 20 x 8 m (N-S). Södra delen delvis gjuten, norra har syllstenar 0,6-1,2 m st, lagda i två skikt. Ev tillhörig skyltad lägenhetsbebyggelse "Simon på Kärr" eller "Handelsbod".	ÖKHL	Hänsyn
14	Husgrund, historisk tid	Grund 12 x 6 m (N-S) bestående av syllstenar 0,6-1,4 m stora. Två skikt i södra delen, i norra delen endast hörnstenar. Ev tillhörig skyltad lägenhetsbebyggelse "Simon på Kärr" eller "Handelsbod".	ÖKHL	Hänsyn
15	Brott/täkt	Bergstäkt ca 6 x 3 m (N-S). Intill 1,3 m dj.	ÖKHL	Ingen åtgärd
16	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 70 x 40 m (SÖ-NV) bestående av ett 15-tal röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 2-3 m i diam och 0,1-0,3 m h, av 0,2-0,4 m st stenar.	ÖKHL	Hänsyn
17	Lägenhetsbebyggelse	Skylt med texten: "Plats för backstugan Jeppalyckan. Inga synliga lämningar påträffades.	ÖKHL	Hänsyn
18	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 250 x 40-200 (N-S) bestående av ca 100 röjningsrösen. Dessa är oregelbundna, 2-8 m stora och 0,3-0,6 m h, av 0,2-1 m st stenar. I området ligger nr 17 backstugan Jeppalyckan.	ÖKHL	Hänsyn
19	Fossil åker	Röjningsröseområde ca 300 x 200 m (NÖ-SV) bestående av ca 150 röjningsrösen. Dessa är i allmänhet runda, 1,5-7 m i diam och 0,1-1,2 m h, av 0,2-0,6 m st stenar. I området finns enstaka röjningsrösen av äldre karaktär.	ÖKHL	Hänsyn
20	Övrigt	Anläggning 4 x 2-2,5 m (Ö-V), belägen mellan två jordfasta block. Mellan blocken har två parallella murar byggt upp, så att de bildar en ram. Murarna är 0,2-0,5 m h och 0,5-0,8 m br, av 0,3-1,3 m st stenar. Delvis raserade. I botten på "inhägnaden" är sten.	ÖKHL	Hänsyn
21	Husgrund, historisk tid	Källare 3,5 x 2,5 m (Ö-V). Kallmurad i 5-6 skikt, 0,4-0,8 m dj. Öppning i öster som är 0,6 m br. Av 0,2-0,6 m st stenar. Ansluter i söder till röjningsröse. Ligger inom bevakningsobjekt nr 25.	ÖKHL	Hänsyn

TABELL 1. Tabell över tidigare kända samt nypåträffade forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet.

22	Husgrund, historisk tid	Husgrund 4 x 4 m med antydning till syllsten. Uppbyggd kallmuras spis 1 x 1 m och 0,4 m h, av 0,3-0,5 m st stenar, även tegelsten. Vis spisen finns delar efter järnspis. Ligger inom bevakningsobjekt nr 25.	ÖKHL	Hänsyn
23	Husgrund, historisk tid	Ladugårdsgrund 14 x 5 m (NÖ-SV). Syllsten tydligast i södra delen, av 0,4-0,7 m st stenar, lagda i längdriktningen. Mellanvägg i västra delen som bildar rum ca 4 x 5 m. Stödmur SÖ om grunden ca 10 m l och 0,2-1 m h, av 0,4-1 m st stenar. 8m NÖ om grunden är en grustäkt, ca 10 x 10 m.	ÖKHL	Hänsyn
24	Textilindustri	Lintorkningsgrop, 3 x 2,5 m (SÖ-NV). Ligger mot bergskant i V. Mur 0,3-0,5 m h och 0,4-0,5 m br, av 0,2-0,6 m st stenar. Själva gropen är 1,2 x 1 m. Rikligt med kol vid provstick.	ÖKHL	Hänsyn
25	Lägenhetsbebyggelse	Område med ett flertal lämningar: torplämning, källare, husgrund, ladugårdsgrund, källa, lintorkningsgrop och stenmur. Inom området har också enligt det äldre kartmaterialet, ett grenadiertorp med belägg från 1600-tal legat.	Bevakningsobjekt	AU, etapp 2
RAÄ 367	Husgrund, historisk tid	Husgrund. Skyltad: Handelsbod. Från utredningen 2010.	ÖKHL	Hänsyn
RAÄ 369	Lägenhetsbebyggelse	Torp, enligt geometrisk avmätning från 1718. På kartan står "Jeppahemmet". Från utredningen 2010.	Bevakningsobjekt	AU, etapp 2
RAÄ 370	Övrigt	Konformat stenröse. Från utredningen 2010.	ÖKHL	Hänsyn
RAÄ 372	Lägenhetsbebyggelse	Husgrund. Skyltad: Simon på Kärr. Från utredningen 2010.	ÖKHL	Hänsyn
RAÄ 373	Fossil åker	Område med röjningsrösen av äldre karaktär. Från utredningen 2010.	R	FU

FIGUR 14. ID 24, lintorkningsgrop.

ID 24, textilindustri

En lintorkningsgrop som visar på en av platsens skilda aktiviteter (FIGUR 14 OCH BILAGA 1). 2 km sydöst om den här, i Kvatarp finns ytterligare en lintorkningsgrop registrerad; RAÅ 177 Gränna socken. Där kallas den för tograv, men användningsområdet är detsamma. Den har samma mått och är uppbyggd på liknande sätt mot ett jordfast block.

ID 25, lägenhetsbebyggelse, bevakningsobjekt

I området för grenadiertorpet, finns ett flertal lämningar: torp, källare, husgrund, ladugårdsgrund, källa, lintorkningsgrop och stenmur (se bilaga 1). Bevakningsobjektet ligger i ett område med röjningsrösen, ID 7. Det finns också röjningsrösen och röjda ytor mellan de olika lämningarna. På ekonomiska kartan från 1954 är området till största delen täckt av skog, medan dess östligaste delar till viss del är uppodlade i små smala åkerytor. Genom området går gränsen mellan Småland och Östergötland.

Sammanfattning

Inför planerad bearbetningskoncessionsansökan har en arkeologisk utredning, etapp 1, genomförts i området Norra Kärr, Gränna och Ödeshög socknar, Jönköpings och Östergötlands län. Undersökningsområdet var 100 hektar och arbetet genomfördes under senhösten 2011.

Utredningen skedde dels genom arkiv- och kartgenomgång, dels genom fältinventering. Östergötlands länsmuseum deltog med arkiv- och kartgenomgången rörande Östergötland.

Framförallt var det övriga kulturhistoriska lämningar som påträffades: fossil åker, husgrunder, lägenhetsbebyggelser, hägnader, en brunn/kallkälla, ett brott/täkt, en textilindustri form av en lintorkningsgrop samt två lämningar som har registrerats under "övrigt". Men också, utifrån det äldre kartmaterialet, ett grenadiertorp med belägg från 1600-tal.

Inga lämpliga boplatslägen påträffades och inga fynd tillvaratogs under utredningen.

Åtgärdsförslag

För de lämningar som bedömts som övrig kulturhistorisk lämning föreslår vi hänsyn förutom en täkt, ID 15, där vi inte anser att någon åtgärd krävs.

Det område inom vilket grenadiertorpet med belägg från 1600-tal har legat har vi bedömt vara ett bevakningsobjekt. Inför en fortsatt exploatering bör därför en utredning, etapp 2, genomföras där. Med sökschaktsgrävning finns möjlighet att finna torplämningen samt

fastställa om det finns andra under mark dolda lämningar.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-5158-11
Länsstyrelsens beslutsdatum.....	2011-10-05
Jönköpings läns museums dnr:	264/11
Beställare:.....	Golder Associates AB
Rapportansvarig:.....	Anna Ödeén
Fältansvarig:	Anna Ödeén
Fältpersonal:	Jan Borg, Fredrik Engman och Anna Ödeén
Kart- och arkivstudier:	Ådel Vestbö Franzén och Anders Persson
Fältarbetstid:.....	2011-11-17–2011-12-14
Län:.....	Jönköpings och Östergötlands län
Kommun:	Jönköping och Ödeshögs kom- mun
Socken:	Gränna och Ödeshög socken
Fastighetsbeteckning:	Norra Kärr 1:1 m. fl. och Lakarp 1:1 m.fl.
Belägenhet:.....	Ekonomiska kartans blad 7E8f
Koordinater:	N 6439480 E 474162 (SV)
Koordinatsystem:.....	Sweref
Undersökningsyta:	100 hektar
Fornlämningstyp:.....	Fossil åker, husgrund historisk tid, lägenhetsbebyggelse, hæg- nad, brunn/kallkälla, brott/täkt, textilindustri, övrigt.
Tidsperiod:.....	Historisk tid
Tidigare undersökningar:.....	Dnr 29/10

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 2008*. Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och Stiftelsen Jönköpings läns museum LXXVII. Jönköping.
- Ameziane, J. 2009. *Vretaholm 6:2 och Uppgränna 7:6. Arkeologisk utredning inför etablering av vindkraftverk, Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum rapport 2009:50. Jönköping.
- Nordström, M. 2010. *Lilla Boefalls gamla tomt. Arkeologisk förundersökning av RAA 268, Lilla Boefalls gamla tomt samt nyupptäckt fossil åkermark, inför planerat vindkraftverk inom Vretaholm 6:2, Gränna socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum rapport 2010:06. Jönköping.
- 2010. *Norra Kärr. Arkeologisk utredning etapp 1 inför vindkraftetablering inom fastigheten Norra Kärr 1:2 m.fl. Jönköpings län*. Jönköpings läns museum rapport 2010:63. Jönköping.
- Ödeén, A. 2008. *Tuggarp 2:3 och 2:6. Inför byggnation av vindkraftverk samt tillfartsvägar. Gränna socken i Jönköpings kommun i Jönköpings län*. Jönköpings läns museum rapport 2008:80. Jönköping.

Källor på internet

- IVA. Kungliga IngenjörsvetenskapsAkademien. <http://www.iva.se>
- Gränna hembygdsförening. <http://www.grennahembygd.se>

Arkiv

- Jönköpings läns museums arkiv
- Riksarkivet. SVAR-Svensk arkivinformation

Kartunderlag

Småländsdelen:

- Lantmäteriet. Gränna sockenallmänning: Delning. 06-grj-38. 1744.
- Lantmäteriet. Ingefrearp: Enskifte. E42-46:1. 1826. Jonas Allvin.
- Lantmäteriet. Kaxtorp: Storskifte. E42-53:1. 1805. Jonatan Montelin.
- Lantmäteriet. Långliden: Övrig kartering. 06-grj-248. 1902.
- Lantmäteriet. Norra Kärr: Mätning. E42-61:2. 1718. Arvid Månsson Hagman.
- Lantmäteriet. Norra Kärr: Storskifte. E42-61:2. 1816. Jonatan Montelin, Fredrik Lagerdal.

Östgötadelen:

Lantmäteristyrelsen. Porsarp: Geometrisk avmätning. D24:16. 1688.

Lantmäteristyrelsen. Porsarp: Storskifte. D151-49:1. 1785.

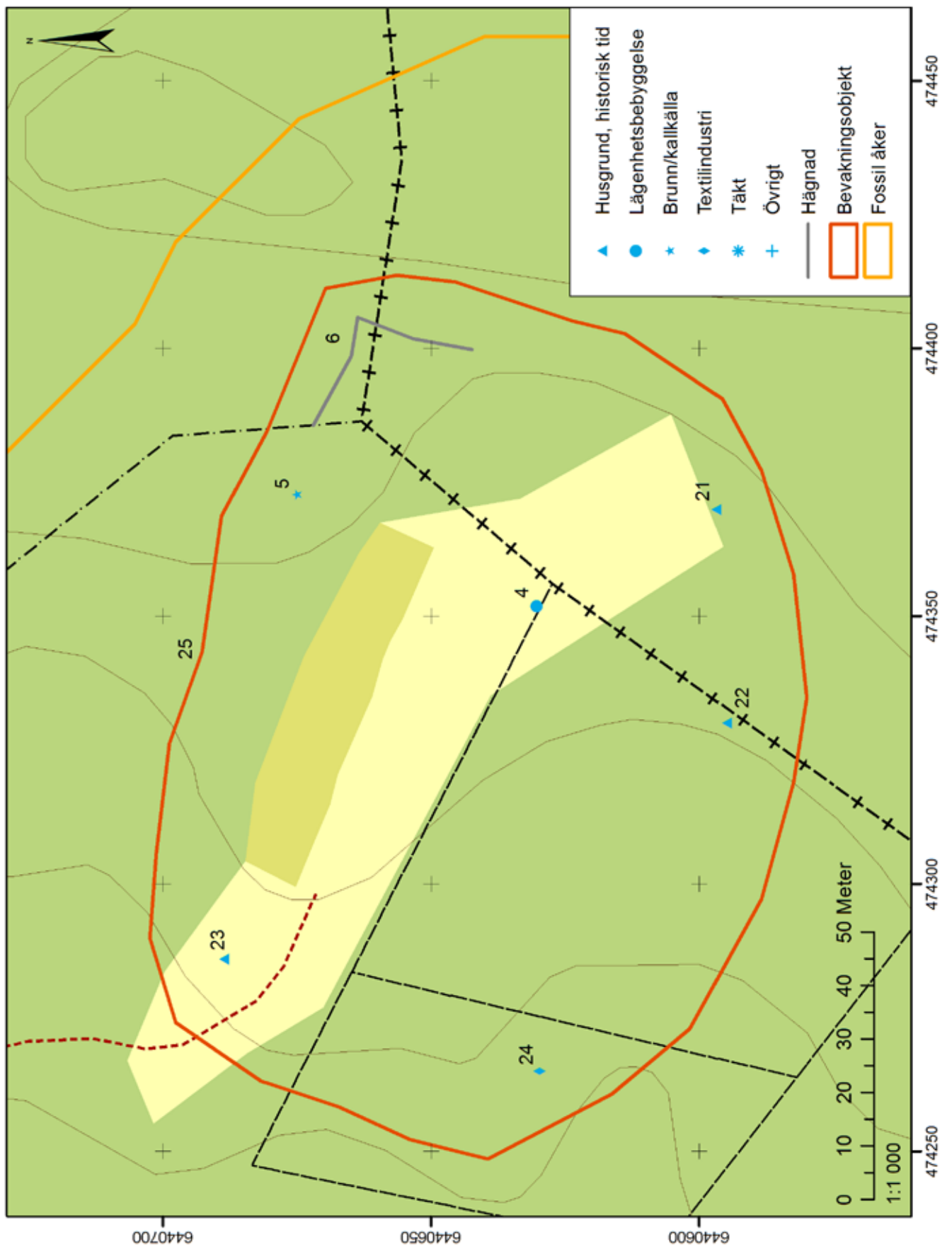
Lantmäteristyrelsen. Kopparp: Storskifte. D151-33:1. 1818.

Lantmäterimyndigheterna. Porsarp: Laga skifte. 05-ÖDJ-114. 1841.

Lantmäterimyndigheterna. Porsarp: Delning. 05-ÖDJ-216. 1908.

Rikets allmänna kartverks arkiv. Holkabergh: J112-44-23. 1868-77.

Området Norra Kärr är riksintresse för naturvården på grund av dess geologi. Där finns jordartsmetaller som är användbara i dagens produkter med spetsteknik. Detta är orsaken till den arkeologiska utredningen. Under fältarbetet påträffades framför allt fossil åkermark och torplämningar och genom en studie av äldre kartor hittades platsen där ett grenadjärtorp låg redan på slutet av 1600-talet.